

Wrijving geeft glans

Schurende en ontregelende kunst in processen van geloofscommunicatie

Laatst had ik een gesprek met twee jonge mensen, mijn dochter en haar vriend, over de bijbel. En over verhalen en beelden die zij kenden van Jezus. Als een van de meest schurende en spannende passages in het evangelie noemde hij een kort verhaal uit Mattheus 21.

Daar wordt het volgende over Jezus verteld. Het speelt zich af onmiddellijk na de intocht in Jeruzalem.

‘Toen hij vroeg in de morgen naar de stad terugkeerde, kreeg hij honger.

Langs de weg zag hij een vijgenboom staan. Hij liep er naartoe, maar er zaten alleen maar bladeren aan.

Daarop zei hij tegen de boom:

‘Nooit ofte nimmer zul je meer vruchten dragen!’

Ogenblikkelijk verdorde de vijgenboom.

Toen de leerlingen dit zagen, vroegen ze verbaasd: Hoe kan het dat die vijgenboom zo plotseling verdorde?

Jezus antwoordde: Ik verzeker jullie: als jullie geloven zonder te twifelen, zul je niet alleen te weeg kunnen brengen wat er gebeurde met de vijgenboom, maar zul je zelfs tegen die berg kunnen zeggen: Kom van je plaats en stort je in zee’, en het zal gebeuren. Alles waarom jullie in je gebeden vragen, zullen jullie krijgen, als je maar gelooft.’ (Matt 21: 18 - 22)

Wat schuurt er zo aan dit verhaal?

Volgens mijn gesprekspartner zie je hier een hele menselijke kant van Jezus. Hij is hongerig, maar vindt geen vruchten aan de boom. Uit frustratie vervloekt hij de hele boom.

Hij vond het spannend, dat dit in de bijbel staat. Omdat het je aan het nadenken zet over Jezus.

Jezus laat hier namelijk een herkenbare menselijke reactie zien. Alsof je een schop tegen de koelkast geeft, omdat er niks eetbaars in ligt als je thuiskomt.

Aan dit gedrag ligt een oermenselijk psychologisch mechanisme ten grondslag. Als iets niet lukt, zijn we geneigd de dingen buiten ons de schuld te geven.

Een kind dat zich stoot tegen een muur, zegt: stoute muur!

Als de computer niet doet wat je wilt, vervloek je je laptop: stom ding!

Jezus’ vervloeking van de vijgenboom is dus inderdaad een doodnormale psychologische reactie.

Maar omdat Jezus niet alleen een menselijke, maar ook een goddelijke natuur heeft, blijft die vervloeking niet zonder gevolgen. De onfortuinlijke vijgenboom legt het loodje. Hij verdort ter plekke.

Misschien zou je verwachten dat Jezus spijt zou hebben van zijn impulsieve daad van frustratie.

Die arme vijgenboom kon er immers ook niks aan doen.

Maar het wordt nog erger.

In het gesprek met zijn leerlingen, belooft Jezus hen dat ze zelf ook die vernietigende krachten zullen hebben, als ze maar geloven.

Een schurend en ontregelend verhaal.

Deze overlevering stoot aan tegen het beeld dat veel gelovigen van Jezus hebben.
Een barmhartig en algoed persoon,
een liefdevolle, vergevingsgezinde, aanvaardende Heer.
Iemand die het lijden van de wereld gelaten onderging
iemand die de andere wang toekeert, als hij geslagen wordt
iemand die het opneemt voor ieder die onrechtvaardig wordt behandeld.

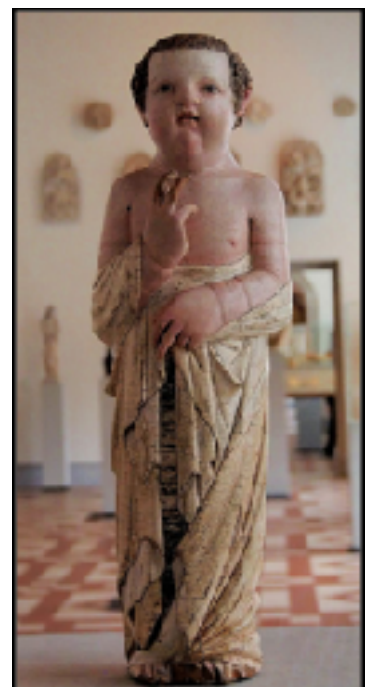
Het beeld van een impulsieve gefrustreerde man die met vernietigende krachten om zich heen slaat, strookt daar niet mee,
het schuurt er tegenaan en lijkt bijna blasfemisch en oneerbiedig te zijn.
Wat moet je met dit beeld van Jezus?
Volgens die jonge mensen met wie ik sprak maken juist deze vragen het geloof spannend en uitdagend.

Mijn stelling die ik vanmorgen met jullie wil delen is:
deze schurende, ontregelende beelden en verhalen zijn onontbeerlijk voor een gezonde geloofsontwikkeling.
Om te leren, om je geloof te vormen en te ontwikkelen tot een volwassen zingeving die bij je past,
heb je niet alleen de troost nodig van input die je geloof bevestigt,
maar ook de uitdaging van wat schuurt en ontregelt.
Comfort and challenge, zoals het in veel leertheorieën wordt genoemd.
Wrijving geeft glans, waar het schuurt, begin je te leren.
En een gesprek over schurende kunst, kan daarvoor een uitstekende werkvorm zijn.

Ik kwam met mijn dochter en haar vriend in gesprek over die aanstootgevende kant van Jezus, door het boek van Navid Kermani, *Goddelijke kunst*. (afbeelding)
Navid Kermani is een orientalist, een moslim, die met frisse ogen kijkt naar klassieke christelijke kunst.
In zijn boek is een hoofdstuk gewijd aan een werkelijk spuuglelijk beeldje, van Jezus als kind.

Kermani vraagt zich af wat de kunstenaar heeft bezield, om de kleine Jezus zo onappetitelijk en onsympathiek af te beelden. Nu kan het natuurlijk zijn dat schoonheidsidealen veranderen in de loop van de tijd, maar Kermani graaft iets dieper.
Hij stelt vast dat er over de kindertijd van Jezus maar weinig in de bijbel staat, maar hij kent ook het apocriefe geschrift, waarin wel over Jezus als kleuter en kind wordt verteld: het kindheidsevangelie van Thomas.
Hierin vinden we verhalen die lijken op het gedeelte uit Mattheus 21.
De kleine Jezus beschikt over bijzondere krachten, maar hij gebruikt die vooral om om zich heen te slaan als hij zijn zin niet krijgt.
En misschien hebben die legendes over de peuterpuber Jezus ook wel als inspiratie gediend voor dit schilderij van Max Ernst. *Young Virgin Spanking the Infant Jesus In Front of Three Witnesses* .

Wat is nu de meerwaarde van deze en dergelijke kunstwerken voor processen van geloofsleren?

Waarom zou je überhaupt over zulke dingen spreken?

Wanneer ik nadenk over geloofsontwikkeling, hoe je dat kunt vormgeven in een kerkelijke gemeenschap, of op school, of in geloofsopvoeding in je gezin, dan zijn daarin voor mij drie dingen van wezenlijk belang. (sheet Chopp)

Deze heb ik ontleend aan de Amerikaanse theologe Rebecca Chopp.

In een gezonde en volwassen geloofsvorming gaat het om verbeeldingskracht, relationaliteit en gerechtigheid.

Wanneer je leert geloven, een leerproces dat levenslang doorgaat, dan gaat het erom dat je je verbeeldingskracht ontwikkelt, dat je leert leven in relatie met jezelf, met anderen en met het grotere geheel, en dat je op het spoor komt van gerechtigheid, rechtvaardig handelen, gericht op het goede leven volgens Gods bedoeling.

In al deze drie aspecten van het leren, is de confrontatie met wat schuurt van heilzaam belang.

Verbeeldingskracht ontwikkelen doe je niet, wanneer je alleen maar gevoed wordt met dingen die je eigen geloven en denken bevestigen. Juist wanneer dingen schuren, kun je je gaan afvragen: kan het ook anders zijn?

Wat als ik, al is het maar hypothetisch, de dingen eens van een andere kant bekijk?

Het geloof leeft nu bij uitstek van de kracht van verbeelding. We zien een wereld voor onze ogen, die in allerlei opzichten gebroken is. Er is veel onheilig en onheilzaam. En ook van onszelf kunnen we niet zeker zijn, ergens tussen engel en dier moeten we onze menselijke identiteit zien te vinden en te bewaren.

In geloof leven we met een ander perspectief. Het perspectief van een goede wereld, van een geheel en geheiligd bestaan, met de belofte en de overtuiging dat het niet hoeft te blijven zoals het is.

Het koninkrijk van God is een krachtige verbeelding van wat wij in Gods naam kunnen zijn, waar wij op zijn gebouwd: liefde, hoop en geloof.

Relationaliteit ontwikkel je ook bij uitstek in confrontatie met het andere, dat wat anders is dan ik. Voor een dialoog heb je een ander nodig.

Geloven is iets dat je in gemeenschap met anderen doet. Anderen die je niet zelf hebt uitgekozen, maar die je zijn gegeven, om het theologisch te zeggen, als broeders en zusters in Christus.

Dat is een uitdaging, in een tijd waarin geloof als iets individualistisch wordt beleefd. Als iets dat ik wel of niet doe, als iets dat mijn persoonlijke en particuliere overtuiging is.

Ik denk dat een uitdaging is voor veel mensen vandaag, om hun geloof te ontwikkelen als iets relationeels, iets dat samen met en in ontmoeting met anderen vorm krijgt en verandert, door heel het leven heen. In die ontmoeting, die relatie zal het onherroepelijk schuren, omdat de ander altijd een ander blijft.

Uiteindelijk, zegt Chopp, gaat het in het geloof om gerechtigheid. Niet om persoonlijk heil, niet om of je nu wel of niet een kerk vindt die bij je past, maar om het koninkrijk van God, zijn rijk van recht en vrede.

Dat bewerkstelligt niemand op zijn dooie eentje, maar dat vraagt om een moedige, gezonde, levende gemeenschap.

Ook gerechtigheid is een schurend begrip. Gerechtigheid strekt zich niet alleen uit tot wat in ons nieuwe regeerakkoord wel 'de normale Nederlander wordt genoemd. U kent hem wel, wit, man, hoogopgeleid, gezond, met een baan, een gezin en een hypotheek.

Gerechtigheid als bijbels en geloofsbegrip gaat nu juist over het onaanzienlijke, het onooglijke, het lelijke en het aanstootgevende, het kwetsbare en het zwakke.

Het christelijk geloof kenmerkt zich nou juist daardoor dat God zich niet verbindt met succes, tevredenheid en welvaart. De kern van de incarnatie en het hart van de theologie is nu juist gelegen in de menswording van God, in een vluchtelingenkind, in een achterafbuurt, in een worm van een mens, het aanzien niet waard.

In die mens laat God zich kennen, in die buurt moeten we hem zoeken, voor de minsten der mensen staat de vraag naar gerechtigheid op het spel.

Dat schuurt, dat wringt, dat botst. En dat brengt ons terug bij de lelijke Jezus. Bij een boze Jezus ook, die niet alleen verzoent en vergeeft, maar ook scherp veroordeelt en om zich heen slaat.

Hier heb ik er nog zo een, een beeld dat schuurt en afstoot op het eerste gezicht.

(Edward Burra, The expulsion of the money-changers, prive-collectie 204 x 133 cm, 1950-52)

Dit beeld vraagt om gesprek, net als dat verhaal uit Mattheus 21.

Het vraagt om een gesprek over verbeeldingskracht: waar is het bevrijdende potentieel te vinden? Het vraagt om relatie en dialoog: kun je, durf je je te verbinden met wat onooglijk is, en wat ontdek je dan?

Het vraagt om gerechtigheid: om een eerlijk en zuiver zoeken naar een goed leven voor de minsten der mensen.

Janneke Stegeman, tot afgelopen september Theoloog des Vaderlands, zegt het in haar boekje *Alles moet anders!* als volgt:

‘De onrustbarende Jezus moet steeds worden opgegraven, gered van de macht der gewoonte, bevrijd van ons verlangen het te blijven doen zoals we het deden. Het is nodig dat wij ons afvragen waar het stof ligt op onze gewoonten, welke afgesleten woorden toch nog klinken, welke ingesleten gewoonten niet veranderd mogen worden. Om bevrijding te brengen, moet de traditie steeds van zichzelf bevrijd worden.’

Ik ben blij met deze dag, waarin we dat met elkaar kunnen oefenen.

Ik ben dankbaar voor kunstenaars, die mijn blik scherpen en me uitdagen verder te kijken dan wat mooi en af en vertrouwd is.

Ik wens u en mijzelf vandaag vruchtbare gesprekken, nieuwe inzichten toe, momenten van au en momenten van aha!

Want wrijving geeft glans en brengt je verder.

Omdat het je ogen opent voor een wereld die anders is dan die van jezelf.

omdat het je verbindt met anderen, die je een nieuwe kijk op de dingen kunnen geven.

En omdat het je laat hopen en geloven in Gods goede rijk van vrede.

En dat is broodnodig, zeker vandaag.

Dank u wel.

Literatuur:

Navid Kermani, *Goddelijke kunst*. Amsterdam 2015;

Rebecca Chopp, *Saving Work*, 1995;

Janneke Stegeman, *Alles moet anders! Bevrijdingstheologie voor witte mensen*, Utrecht 2017;

Anne Marijke Spijkerboer, *Wij hebben ongelofelijke dingen gezien. Johannes vanuit de kunst gelezen*, Zoetermeer 2004.

Afbeeldingen:

Christuskind, Perugia, ca. 1320, Bodemuseum Berlijn;

Max Ernst - Young Virgin Spanking the Infant Jesus In Front of Three Witnesses: Andre Breton, Paul Eluard, and the Painter, 1926, Ludwig Museum Keulen;

Edward Burra, *The expulsion of the money-changers*, 1950-52, privé-collectie.